

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

شرح دشواری‌های کتاب محبوب القلوب (شمسه و قهقهه - تا باب سوم)

به کوشش
محمد بازیار

استاد راهنما
دکتر زهرا ریاحی زمین

مردادماه ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

اظهار نامه

اینجانب محمد بازاریار دانشجوی رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی اظهار می‌کنم که این پایان‌نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام. همچنین اظهار می‌کنم که تحقیق و موضوع پایان‌نامه‌ام تکراری نیست و تعهد می‌نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه‌ی حقوق این اثر مطابق با آیین‌نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: محمد بازاریار

تاریخ و امضاء:

به نام خدا

شرح دشواری های کتاب محبوب القلوب (شمسه و قهقهه - تاباب سوم)

به کوشش

محمد بازیار

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز به عنوان بخشی
از فعالیت های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی

زبان و ادبیات فارسی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی کمیته ی پایان نامه با درجه ی: عالی

دکتر زهرا رباعی زمین، دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی (استاد راهنما)

دکتر زرین تاج واردی، دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی (استاد مشاور)

دکتر اکبر نحوی، دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی (استاد مشاور)

مرداد ۱۳۹۲

روح پدرم، او که اولین معلم زندگیم بود

و

به مادرم، او که مهر بانی را به من آموخت

و

به خواهرانم.

سپاسگزاری

«مَنْتَ خدای را عَزَّ و جَلَّ که طاعتش موجب قربتست و به شکراندرش مزید نعمت» .
اکنون که با استعانت از ایزد مَنَّان، کار تدوین و نگارش این پایان نامه با راهنمایی ها و زحمات استادان گرانقدر به پایان رسیده بر خود فرض می دانم که مقام شامخ این بزرگان را ارج نهم .
از استاد راهنمای بزرگوام، سرکار خانم دکتر زهرا ریاحی زمین صمیمانه سپاسگزارم که به راستی در سایه ی راهنمایی های عالمانه ایشان این بار گران به منزل مقصود رسید.
از اساتید مشاور خوبم سرکار خانم دکتر زرین تاج واردی و جناب آقای دکتر اکبر نحوی ، تشکر می نمایم که همپای راهم بودند و بی تجربگی من را به امید به ثمر نشستن تلاش هایم تحمل نمودند .
از جناب آقای دکتر کیانی نماینده محترم تحصیلات تکمیلی که زحمت مطالعه این رساله و حضور در جلسه دفاع اینجانب را بر خود هموار نمودند، کمال تشکر و قدردانی را دارم .

چکیده

شرح دشواری‌های محبوب القلوب (شمسه و قهقهه - تا باب سوم)

به کوشش

محمد بازیار

کتاب محبوب القلوب (شمسه و قهقهه) نوشته میرزا برخوردار بن محمود ترکمان فراهی از نویسندگان توانای دوره صفویه است. مضامین اخلاقی، تربیتی و دینی از مهمترین مطالبی است که نویسنده در کتاب آورده است. برخی از حکایاتی که در خلال مطالب کتاب آمده در کتب تواریخ و قصص سابقه دارد و بعضی ساخته ذهن خود نویسنده است. نثر کتاب مصنوع و فنی است و به علت به کار بردن ترکیبات پیچیده و کنایات دشوار فهم نیازمند شرح و توضیح است. هدف از این پایان نامه شرح لغات و عبارات دشوار، شرح برخی آرایه های ادبی و صور خیال برای دریافت صحیح معنی عبارات و شرح و توضیح امثال و حکم متن و ابیات دشوار می باشد.

این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی و با ابزار گردآوری کتابخانه ای انجام شده است.

این پایان نامه در پنج فصل تنظیم شده است؛ فصل اول با عنوان کلیات، شامل مقدمه، اهداف تحقیق، اهمیت و ضرورت تحقیق، پیشینه و روش تحقیق است. فصل دوم شامل معرفی نویسنده و آثار وی، ویژگی های سبکی عصر صفوی و مختصات سبکی محبوب القلوب می باشد. فصل سوم متن کتاب و تعلیقات و توضیحات متن را شامل می شود. و فصل چهارم به نتیجه گیری اختصاص دارد.

از نتایج مهم و قابل ذکر این پژوهش این است که از خلال حکایات و داستانهای کتاب می توان دریافت که هدف اصلی نویسنده بیان نکات متنوع اخلاقی، تربیتی، اجتماعی و دینی بوده است. با آنکه این کتاب در شمار ادبیات عامیانه برشمرده شده است اما از جهت پرداختن به این مفاهیم در سطح عالی قرار دارد.

کلید واژه ها: میرزا برخوردار، فراهی، محبوب القلوب، شمسه و قهقهه، شرح، دشواری ها

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول : مقدمه

۲	۱-۱ کلیات
۴	۱-۲ اهداف تحقیق
۵	۱-۳ اهمیت و ضرورت تحقیق
۵	۱-۴ فصل های پایان نامه
۶	۱-۵ پیشینه تحقیق
۷	۱-۶ روش تحقیق

فصل دوم: زندگینامه و مختصات سبکی کتاب محبوب القلوب

۹	۲-۱ زندگینامه نویسنده
۱۱	۲-۲ آثار
۱۱	۲-۳ مختصات نثر محبوب القلوب
۱۳	۲-۳-۱ مختصات زبانی
۱۳	۲-۳-۲ اطناب
۱۳	۲-۳-۳ لغات ترکی و مغولی
۱۴	۲-۳-۱-۳ مطابقت موصوف و صفت
۱۴	۲-۳-۱-۴ عناوین و القاب احترام آمیز
۱۵	۲-۳-۲ مختصات ادبی
۱۵	۲-۳-۲-۱ صنایع لفظی
۱۵	۲-۳-۲-۱-۱ سجع
۱۵	۲-۳-۲-۲ جناس
۱۶	۲-۳-۲-۱-۳ تتابع اضافات
۱۷	۲-۳-۲-۲ صنایع معنوی
۱۷	۲-۳-۲-۲-۱ تشبیه

۱۷ استعاره - ۲-۲ - ۲-۳- ۲
۱۸ کنایه - ۳-۲ - ۲-۳- ۲
۱۸ تلمیح - ۳-۲ - ۲-۳- ۲
۱۹ تضاد - ۴-۲ - ۲-۳- ۲
۱۹ مترادفات - ۵-۲ - ۲-۳- ۲
۱۹ مراعات نظیر - ۶-۲ - ۲-۳- ۲
۲۰ اقتباس از آیات و احادیث - ۷-۲ - ۲-۳- ۲
۲۰ درج و تضمین اشعار و امثله..... - ۸-۲ - ۲-۳- ۲
۲۱ مختصات محتوایی - فکری - ۳-۳- ۲
۲۱ مسایل تربیتی - ۱ - ۳-۳- ۲
۲۲ مسایل اجتماعی - ۲ - ۳-۳- ۲
۲۳ مسایل اخلاقی - ۳ - ۳-۳- ۲
۲۳ مسایل دینی - مذهبی - ۴ - ۳-۳- ۲

فصل سوم : متن کتاب و توضیحات

۲۵ دیباچه - ۱-۳
۵۳ توضیحات - ۲-۳
۱۰۷ مقدمه - ۳-۳
۱۴۲ توضیحات - ۴-۳
۱۷۶ باب اول - ۵-۳
۱۹۳ توضیحات - ۶-۳
۲۱۰ باب دوم - ۷-۳
۳۹۰ توضیحات - ۸-۳

فصل چهارم: نتیجه گیری ۴۶۴

فهرست منابع و مآخذ ۴۶۶

فهرست کوتاه نوشت منابع

آندراج = فرهنگ آندراج
الارب = منتهی الارب فی لغه العرب
برهان = برهان قاطع
دهخدا = لغت نامه دهخدا
فرهنگ سخن = فرهنگ بزرگ سخن
کنايات سخن = فرهنگ کنایات سخن
معین = فرهنگ فارسی معین
ناظم = فرهنگ نفیسی (ناظم الاطباء)

فهرست نشانه های اختصاری

ا = اسم
اِخ = اسم خاص
اِمص = اسم مصدر
ص = صفت
مص = مصدر
نف = نعت فاعلی
ن مف = نعت مفعولی
ق = قید
مغ = مغولی
تر = ترکی
ج = جمع
ج ، = جمع ،
جج = جمع الجمع
ع = عربی

فصل اول

مقدمه

۱-۱- کلیات

نثر فنی، نثری است که از میانه قرن ششم آغاز گردید و به نحو اتم و اکمل از اواخر قرن ششم رواج گرفت. نثر فنی، نثری آراسته و مزین است که باید آنرا مولود روشی مبتنی بر ایراد صنایع لفظی و آرایشهای معنوی و اطناب سخن از راه توصیفات گوناگون و آوردن امثال و اشعار و شواهدی از پارسی و عربی دانست. از قرن هفتم هجری به بعد به کار بردن صنایع و تحمل انواع تکلفات در نثر فارسی ادامه یافت و هر وقت اسباب کار برای نویسندگان فراهم بود از توجه بدان دریغ نمی کرد. (صفا، ۱۳۵۳: ۳۹-۴۶)

از اوایل قرن هشتم هجری، ضعف و سستی و عدم توجه به روان نویسی به اوج خود رسید به نحوی که مقدمات فساد در نثر فارسی در اوایل همین قرن آشکار گردید. در نثر قرن هشتم تا دهم بسیاری از لغات زیبا و شیرین فارسی و ضرب المثلهای پرمعنی و دلنشین از یاد رفت و شیوه نگارش عربی رواج یافت. و لغات مغولی و جملات مرکب عربی رایج شد. در قرن دهم با آغاز روزگار قدرت صفویان نثر فارسی دورانی خاص را طی کرد (خاتمی، ۱۳۸۰: ۲، ۱۳-۱۴).

نثر دوره صفویه (از سده دهم تا میانه سده دوازدهم)

در فاصله سیصد ساله سقوط خوارزمشاهیان تا استقرار دولت صفویان، فرود و فرازهایی در نثر فارسی به چشم می خورد که بدون شک پیامد مصائب ناشی از حمله مغول و رواج فرهنگ مغولی است. و مجموعه ای از لغات ترکی و مغولی را به همراه روحیه ای آمیخته با ناله و شکایت و بی اعتنایی به زندگی به ارمغان می آورد (آرین پور، ۱۳۷۲: ۲، ۴۴).

نثر فارسی علی رغم رواج قابل توجه در عهد صفوی، از حیث ادبی جایگاه مناسبی نداشت. با آنکه موضوعات گوناگونی در نثر وارد شده بود اما از آن جهت که در غالب آنها چنانکه باید رعایت موازین

لغوی و ادبی و بلاغی نمی شد ، نمی توان عهد مذکور را از حیث نثر فارسی دوره بارز و ممتازی شمرد . بر روی هم آثار منثور این دوره ، خاصه آثار منثور ادبی فاقد ارزش است، اگر به طرف سادگی متمایل شود، مقرون به کلمات و عبارات و ترکیبات عامیانه و حتی متضمن غلطهای دستوری و لغوی می شود و اگر به طرف تصنع رود با تکلفات دور از ذوق همراه می گردد . به طور کلی سستی و کم مایگی نثر دوره صفویه از دوره تیموری هم بیشتر است و در نثر های مصنوع هم حتی به آثار منشیان عهد تیموری نمی رسد و به حدی از القاب و تعارفات و تکلفات بارد پر است که گاه مطلب اصلی از یاد می رود و مفهوم نمی شود .

در بعضی از کتب تاریخی و داستانی که در نگارش آنها حد وسط را رعایت کرده اند شیوه انشاء عادی تر و طبیعی تر است ، منتهی چون در بنیاد زبان فارسی آن روزگار سستی و فتور راه یافته بود طبعاً این نثر های ساده هم از آن سستی و فتور بر کنار نمی ماند . (صفا ، ۱۳۵۳ : ۱ ، ۱۵) .

آنچه در باره سادگی عبارت در کتابهای داستانی و اخلاقی و نظایر آنها گفته شد نباید به صورت قاعده ای عمومی تلقی شود ، زیرا در این مورد هم سلیقه مؤلفان و نویسندگان کتابها دخیل بوده است. برای نمونه کتاب محبوب القلوب ممتاز فراهی که بیشتر به خاطر حکایت های شیرینش شهرت یافته، در حقیقت یک کتاب اخلاق است که خواه در مقدمه و خواه در متن آن مسایل گوناگون تربیتی و اجتماعی و اخلاقی مطرح گردیده و نظر مؤلف با بحث نسبتاً کافی و با ایراد دلیل و گاه استناد به خبر و حدیث و سخن بزرگان ثابت گردیده و سپس حکایت یا حکایتهایی هم برای مسجل کردن موضوع مورد بحث نقل شده است . اما ممتاز فراهی در بیشتر این موارد نثری مصنوع و معقد دارد و حتی در حکایتهایی که نقل کرده و کوشیده است که در آنها نثر ساده تری داشته باشد گاه عنان اختیار از کف اندیشه اش رها شده و خامه صنعت گرای او خود را در پیچ و خم تکلف درافکنده و عبارتهای دراز برای معناهای کم به کار برده است . (صفا ، ۱۳۸۹ : ۵ ، ۱۴۵۰ - ۱۴۵۱) .

مختصات نثر این دوره

نثر این دوره مشتمل بر سه نوع نثر می باشد که عبارت است از ، ۱. نثر ساده ، ۲. نثر مصنوع ، ۳. نثر بین بین . از مختصاتی که کم و بیش در هر سه نوع نثر مرسوم در این دوره دیده می شود ، عبارتند از : ۱. استفاده از آیات و احادیث ۲. استفاده از ضرب المثلهها و عبارات عربی ۳. درآمیختگی نظم و نثر ۴. وجه وصفی ۵. جمع بستن با « ات » ۶. مطابقت موصوف و صفت ۷. تتابع اضافات ۸.

جملات طولانی ۹. وفور لغات ترکی و مغولی ۱۰. القاب احترام آمیز .

زبان فارسی در این دوره مانند عهد تیموری راه سستی می پیمود و توجه خاص صفویان به زبان ترکی بر میزان این ضعف و سستی می افزود . نویسندگان در دوره بازگشت برای رهایی از ضعف و فتوری که بر ادب فارسی عارض شده بود به تتبع آثار فصحای قدیم پرداختند و شیوه بیان آنان را تجدید کردند از جمله روش نویسندگان قرنهای ششم و هفتم . (صفا ، ۱۳۵۳ : ۱۴ - ۱۷) .

زبان فارسی در این دوره مانند عهد تیموری راه سستی می پیمود و توجه خاص صفویان به زبان ترکی بر میزان این ضعف و سستی می افزود . نویسندگان در دوره بازگشت برای رهایی از ضعف و فتوری که بر ادب فارسی عارض شده بود به تتبع آثار فصحای قدیم پرداختند و شیوه بیان آنان را تجدید کردند، از جمله روش نویسندگان قرنهای ششم و هفتم (صفا ، ۱۳۵۳ : ۱۴ - ۱۷) .

در دوره صفوی با آنکه از حیث ادبی وضع خوشی برای نثر فارسی نمی توان تصور کرد اما موضوعات گوناگونی در نثر مورد علاقه بود ، از جمله این موضوعات داستان نویسی یا کتب حکایات است . و از جمله کتب مهم این دوره در موضوع حکایات و داستان کتاب محبوب القلوب یا « شمسه و قهقهه » تألیف میرزا برخوردار بن محمود ترکمان فراهی متخلص به ممتاز از منشیان و مترسلان عهد صفویه است . انشاء این کتاب در واقع یاد کرد روش مصنوع نثر عهد صفویه است . در این پژوهش برای دریافت اندیشه های نویسندگان و شیوه انشاء کتاب ، به شرح کتاب پرداخته شده و دشواری های زبانی و مفهومی آن برطرف گردیده است .

۱- ۲- اهداف تحقیق

۱- شرح لغات و عبارات دشوار.

۲- شرح برخی آرایه های ادبی و صور خیال برای دریافت صحیح معنی عبارات .

۳- شرح و توضیح امثال و حکم متن .

۴- شرح ابیات دشوار.

۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

متون نثر هر دوره بیان کننده ویژگی های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ادبی آن دوره می باشد. لذا شناخت و بررسی متون نثر برای آشنایی با دوره تألیف این متون ضروری می نماید. کتاب «محبوب القلوب» از متون نثر فنی دوره صفویه است که در بردارنده ویژگی هایی از جمله، الف) ویژگی های زبانی: کثرت لغات عربی، استفاده از آیات و احادیث و ضروب الامثال و در آمیختگی نظم و نثر. ب) ویژگی های ادبی: وفور صنایع بدیعی و بیانی، استعمال افعال در معنی مجازی، موسیقایی بودن کلام، مخیل بودن و وصف. ج) ویژگی های محتوایی که در برگیرنده مسائل اجتماعی و فکری و تاریخی و ... می باشد که ضروری می نماید این اثر به جامعه علمی معرفی و شناسانده شود و از جمله راههای شناساندن و معرفی، شرح و توضیح کتاب است که در این تحقیق به این مهم پرداخته شده است .

۱-۴- فصل های پایان نامه

این پایان نامه در چهار فصل تنظیم شده است که عبارتند از :

فصل اول شامل مقدمه ، اهداف تحقیق ، اهمیت و ضرورت تحقیق ، پیشینه تحقیق و روش تحقیق است .

فصل دوم شامل زندگینامه نویسنده ، آثار ، نثر دوره صفویه و مختصات آن ، مختصات نثر محبوب القلوب که شامل مختصات زبانی ، ادبی و محتوایی و فکری است .
فصل سوم شامل متن کتاب و تعلیقات و توضیحات متن است .
فصل چهارم به نتیجه گیری پرداخته است .

۱-۵- پیشینه تحقیق

بزرگان ادب و شارحان همواره در صدد شناساندن و شرح و توضیح آثار ادبی مهم هستند، اما درباره این اثر تنها به معرفی مختصر از آن بسنده کرده اند و چه بسا بعضی از آنچه درباره این کتاب و نویسنده آن نوشته اند چندان صحتی ندارد. و تاکنون شرحی که مورد قبول جامعه دانشگاهی واقع شده باشد بر آن نوشته نشده است.

تحقیقات و کارهایی که درباره این اثر شده شامل موارد ذیل می باشد :

۱. سعید نفیسی (۱۳۴۴) به توضیح مختصری از زندگی نویسنده در کتاب « تاریخ نظم و نثر در ایران » می پردازد و در ضمن آن به اثر دیگری از نویسنده اشاره می کند که « در ۹۳۷، کتابی در تاریخ از آغاز تا زمان خود به نام « احسن السیر » به زمان شاه اسماعیل اول نوشته است. اما مأخذی از این مطلب را ارائه نکرده است. در حالیکه براساس کتاب محبوب القلوب، سال تولد میرزا برخوردار حدود سال ۱۰۰۰ ه.ق یا دهه اول قرن یازدهم است.

۲. هرمان اته، (۱۳۳۷) در کتاب خود به نام « تاریخ ادبیات فارسی » از میرزا برخوردار سخن می راند و زمان زندگی او را عهد شاه سلطان حسین (۱۱۳۵-۱۱۰۵) می داند که چندین درست به نظر نمی رسد و هیچ مدرک و دلیلی دال بر سخن خود ارائه نکرده و معرفی جامع و کاملی از او به دست نداده است .

۳. ذبیح الله صفا (۱۳۸۹) تنها به معرفی کوتاهی از میرزا برخوردار بن محمود ترکمان در کتاب « تاریخ ادبیات در ایران » بسنده کرده است .

۴. علیرضا ذکاوتی قراگزلو، (۱۳۷۳) کتابی تحت عنوان « داستانهای محبوب القلوب » فراهم آورده است و در آن جملات اصلی کتاب را ذکر نکرده و تنها به ذکر مفهوم و معنی کلی جمله یا حکایت بسنده کرده و در واقع معرفی کامل، برای آشنایی با سبک و شیوه نگارش اثر نمی باشد و همچنین مقاله ای تحت عنوان « تصاویری از زندگی عصر صفوی براساس داستان های میرزا برخوردار فراهی » نوشته اند که براساس متن اثر به شناخت ویژگی های اجتماعی آن دوره پرداخته است .

۵. محمد معین (۱۳۷۱) در اعلام فرهنگ خود تنها به معرفی کوتاهی از میرزا برخوردار، در حدسال تولد و مکان زندگی ایشان پرداخته است .

۱-۶- روش تحقیق

روش تحقیق در این پایان نامه به روش توصیفی - تحلیلی با استفاده از ابزار گردآوری کتابخانه ای می باشد. مراحل تحقیق بدین شرح است که اول لغات و عبارات، ترکیبات، اصطلاحات و جملات دشوار استخراج می شود، سپس با مراجعه به منابع معتبر که شامل فرهنگ ها، لغت نامه ها، کتاب های امثال و حکم و ... می باشد این دشواری ها شرح می گردد.

با استفاده از کتب بلاغی، زیبایی های ادبی و هنری مورد بررسی و شرح قرار می گیرد. فصل دوم این تحقیق نیز شامل معرفی نویسنده، شرح حال و زندگی و سبک نگارش و افکار و اندیشه های او است که با مراجعه به کتب معتبر و خود اثر انجام می گردد.

در فصل دوم، در قسمت مختصات سبکی محبوب القلوب برای جلوگیری از تکرار در ذکر ارجاعات مربوط به متن فقط به ذکر شماره صفحه بسنده شده است.

لازم به ذکر است که نسخه مورد استفاده برای شرح کتاب، نسخه ای است که در سال ۱۳۳۶ توسط انتشارات مطبوعاتی امیرکبیر چاپ شده است. نام منابعی را که کاربرد بیشتری داشته اند و در قسمت های مختلف خصوصاً واژگان به صورت مکرر از آنها استفاده شده، و همچنین نشانه های اختصاری به صورت کوتاه نوشت در ابتدای این پایان نامه ذکر شده و فهرست تمامی منابع و مآخذی را که در جای جای این پایان نامه از آنها استفاده شده، در قسمت آخر پایان نامه به صورت کامل بیان شده است.

فصل دوم

زندگینامه و مختصات سبکی کتاب محبوب القلوب

۱-۲ - زندگینامه نویسنده

میرزا برخوردار بن محمود ترکمان فراهی متخلص به ممتاز و معروف به ممتاز فراهی از نویسندگان و منشیان دوران شاه سلطان حسین (۱۱۰۵-۱۱۳۵ هـ) است. وی آغاز زندگانی را در زادگاه خود فراه گذراند و همانجا به کسب ادب و دانش پرداخت و خیلی زود به نویسندگی و شاعری روی آورد. سپس از فراه به مرو شاهجهان رفت و به خدمت حاکم آنجا اصلانخان درآمد و دو سال در آن شهر به سر برد و بعد از آن به اصفهان سفر کرد و ملازم و منشی حسن قلی خان قورچی باشی شاملو گردید. و در این شهر نخستین بار مجموعه ای از حکایات را به نام «رعنا و زیبا» ترتیب داد و آنها را به قول خود «به زیورهای الوان نکات و استعارات» (۳۸) بیاراست. چنانکه مورد توجه اهل زمان گردید و همین توجه و تشویق او را بر آن داشت تا حکایت‌هایی نو بر آنچه بود بیفزاید و آنها را بنا بر ویژگی‌های اخلاقی شان به چند دسته منقسم سازد. پس «آن را به مقدمه و شش باب و خاتمه مرتب گردانید و به محفل آرا و موسومش ساخت و در هر بابی از هر نحو مقدماتی که از خصوصیات و لوازم آن بود به معرض تحریر درآورد» (۳۸).

چند گاهی بعد پنجه حب الوطن آویخته دامان خاطر مؤلف شد و او را از اصفهان به فراه و از آنجا به هرات و مشهد و سرانجام به الکای درون^۱ نزد حاکم آنجا منوچهر بن قرچقای کشید و او مدتی را در این ناحیت به خوشی گذراند. لیکن در جنگهای سرحدی که با طایفه متمرّد در گرفت، کتاب محفل آرای وی بر اثر جنگ میان ایل چمشکزک^۲ و منوچهر بن قرچقای خان به غارت رفته و با آنکه میرزا برخوردار حاضر شد هر چه برده اند به همان کتاب صلح کند و آنرا پس بگیرد، موفق نشد. او بعد از مدتی در خبوشان (قوچان کنونی) دیگر بار به گرد آوردن حکایتها و تحریر و تألیف تازه آنها

^۱ - درون از اقلیم چهارم است، در سنوات سابقه و قرون ماضیه در تصرف والیان خوارزم بود، در زمان خاقان گیتی ستان شاه عباس ماضی اضافه ممالک محروسه گردید، و در درون قلعه هایی است که دست تصرف سلاطین از دامن خاکریزش کوتاه است. (مستوفی، محمد. ۱۹۸۹). مختصر مفید، به نقل از صفا، ۱۳۸۹: ۵، ۱۸۰۳.

^۲ - ایل چمشکزک از کردانی بودند که به وسیله دولت صفوی به قوچان کوچانیده شدند. (ذکاوتی قراگزلو، ۱۳۷۳: ۱).